

зовнішніх джерел фінансування і може вказувати на потенційні проблеми у роботі Фонду протягом 2015 р.

Відношення фінансових ресурсів Фонду гарантування вкладів фізичних осіб та вкладів фізичних осіб в учасниках Фонду гарантування вкладів фізичних осіб за період 2000–2014 рр. представлено на рис. 2.

Варто відмітити значне зниження відношення фінансових ресурсів Фонду гарантування вкладів фізичних осіб та вкладів фізичних осіб в учасниках Фонду гарантування вкладів фізичних на початок 2015 р. Так, у 2014 р. дане співвідношення складало 18,11%, а вже на початку 2015 р. знизилось у чотири рази і становило лише 4,42%.

Висновки. Аналіз становлення та розвитку української системи гарантування вкладів у відповідності до міжнародних стандартів виявив, що до числа найбільш пріоритетних завдань, що стоять нині перед українською системою гарантування вкладів, можна виділити наступні:

– підтримка стійкості системи гарантування вкладів за рахунок ефективної мінімізації ризиків і максимальної опори на власні джерела фінансування, забезпечення адекватної за розміром системи захисту заощаджень вкладників і максимально швидкої виплати страхового відшкодування;

– прозорість діяльності Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, своєчасне і повне інформування всіх зацікавлених осіб про його роботу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Звіт про діяльність Фонду гарантування вкладів фізичних осіб України // Офіційний сайт Фонду гарантування вкладів фізичних осіб України [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.fg.gov.ua/about/report/>.
2. Статистика Фонду гарантування вкладів фізичних осіб України // Офіційний сайт Фонду гарантування вкладів фізичних осіб України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.fg.gov.ua/statistics/>.
3. Ходанчик Г.Э. Страхование депозитов: зарубежный опыт и возможности его применения // Финансы. – 2001. – № 11. – С. 62–65.
4. Core Principles for Effective Deposit Insurance Systems [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.iaedi.org/pubs/research/jwgd1%20cbg%20core%20principles_18_june.pdf.
5. Demircuc-Kunt A. Market discipline and deposit insurance / A. Demircuc-Kunt, H. Huizinga // Journal of Monetary Econ. – Vol. 51. – 2004.
6. Guidance for Developing Effective Deposit Insurance Systems. Prepared by the Financial Stability Forum. – 2001. – September. – 60 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.cdic.ca>.
7. Tucker P. The role of deposit insurance in building a safer financial system [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://www.bis.org/review/r121031c.pdf>.

УДК 336.71:330142:330.131.7

Жердецька Л.В.

кандидат економічних наук,

доцент кафедри банківської справи

Одеського національного економічного університету

ОБГРУНТУВАННЯ МЕТОДИЧНИХ ПІДХОДІВ ОЦІНКИ ДОСТАТНОСТІ ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ БАНКУ ДЛЯ ПОКРИТТЯ РИНКОВОГО РИЗИКУ

Статтю присвячено обґрунтуванню методичних підходів щодо кількісного виміру ринкового ризику в контексті підтримання достатності власного капіталу банку. Узагальнення методичних підходів щодо оцінки ринкового ризику дозволило запропонувати авторське бачення профілю ринкового ризику банку. Наведено приклад профілю фінансових результатів прийняття окремими банками ринкового ризику за даними їх річних звітів, що складені за принципами МСФЗ.

Ключові слова: очікувані збитки, банківські ризики, ринковий ризик, ціновий ризик, процентний ризик, портфелі цінних паперів.

Жердецкая Л.В. ОБОСНОВАНИЕ МЕТОДИЧЕСКИХ ПОДХОДОВ К ОЦЕНКЕ ДОСТАТОЧНОСТИ СОБСТВЕННОГО КАПИТАЛА БАНКА ДЛЯ ПОКРЫТИЯ РЫНОЧНЫХ РИСКОВ

Статья посвящена обоснованию методических подходов относительно количественного измерения рыночного риска в контексте поддержания достаточности собственного капитала банка. Обобщение методических подходов к оценке рыночного риска позволило предложить авторское видение профиля рыночного риска банка. Приведен пример профиля финансовых результатов принятия отдельными банками рыночного риска по данным их годовых отчетов, составленных на основе МСФО.

Ключевые слова: ожидаемые убытки, банковские риски, рыночный риск, ценовой риск, процентный риск, портфели ценных бумаг.

Zherdetska L.V. RATIONALISATION OF THE METHODOLOGICAL APPROACHES TO THE BANK CAPITAL ADEQUACY MEASUREMENT FOR MARKET RISK COVERAGE

The article is devoted to rationalization of methodological approaches for the measurement of market risk in the context bank's capital adequacy. Synthesis of methodological approaches to market risk measurement has allowed to offer an author's vision of the market risk profile of the bank. The profile of financial results of the market risk adoption of individual banks according to their annual reports was given.

Keywords: expected losses, bank risk, market risk, price risk, interest rate risk, securities portfolio.

Постановка проблеми. Необхідною умовою забезпечення сталого розвитку держави є зміцнення стабільності банківської системи, здатної акумулювати заощадження населення з подальшою їх трансформа-

цією в інвестиції розвитку національної економіки. Саме тому у стабільній діяльності банківського сектора зацікавлені кредитори, вкладники та держава. На практиці це означає необхідність створення ефек-

тивної системи регулювання, здатної підтримати фінансову стійкість системи та забезпечити дотримання інтересів її суб'єктів. Отже, питання оцінки впливу ризиків, у тому числі й ринкового, на достатність власного капіталу банків як фундаментальної складової забезпечення фінансової стабільності банківської системи набуває особливої актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам оцінки достатності власного капіталу та банківських ризиків присвячено праці зарубіжних та вітчизняних економістів: М. Алексеєнко, А. Вожжова, О. Клименка, В. Кротока, А. Смирнова, В. Вітлінського та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проте варто зазначити існування значних розбіжностей у підходах до класифікації ринкового ризику, що значно ускладнює формування уніфікованих підходів його кількісної оцінки та впливу на показники достатності банківського капіталу, а відтак, потребує додаткового обґрунтування та поглиблення досліджень у цьому напрямку.

Мета статті полягає в обґрунтуванні теоретико-методичних засад кількісної оцінки ринкового ризику у контексті визначення адекватності власного капіталу банку.

Виклад основного матеріалу дослідження. У попередніх дослідженнях [1, с. 20] було доведено, що показник співвідношення капіталу та очікуваних збитків у більшій мірі відповідає теоретичним засадам та задовольняє вимоги регулювання достатності власного капіталу для покриття можливих збитків:

$$\text{Власний капітал} > \text{Очікувані збитки.} \quad (1)$$

Необхідно зауважити, що з точки зору оцінки достатності власного капіталу для покриття ризиків банківської діяльності найбільш обґрунтовано використовувати саме регулятивний капітал, тому що при цьому: найбільш повно враховуються елементи власних коштів банку за їх економічною суттю, а не порядком обліку; елементи капіталу розподіляються на основний та додатковий залежно від їх стабільності (якості); вираховуються активи, реалізація яких у випадку ліквідації банку є сумнівною (відвернення).

Для оцінки ризиків необхідно дослідити існуючі класифікації, які базуються на нормативних поло-

женнях вітчизняної та зарубіжної практики оцінки (табл. 1).

Як свідчать дані таблиці 1, кредитний, ринковий та ризик ліквідності виділяються у найбільш важливих міжнародних класифікаціях та, відповідно, законодавчих актах НБУ. Варто зауважити, що відносно економічного змісту та класифікації кредитного ризику в зазначених вище документах немає розбіжностей, які стосуються лише методів його кількісної оцінки. Кредитний ризик визначається як ризик того, що одна сторона контракту про фінансовий інструмент не зможе виконати зобов'язання, і це буде причиною виникнення фінансового збитку іншої сторони [4].

Таблиця 1
Види ризиків відповідно до законодавчих актів Національного банку України, Базельської угоди про капітал та Міжнародних стандартів фінансової звітності

Види ризиків	НБУ	Базель	МСФЗ
1. Кредитний	+	+	+
2. Ринковий	+	+	+
2.1. Валютний	+	+	+
2.2. Процентний	+	+	+
2.2.1. Спеціальний та загальний	-	+	-
2.3. Пайовий (спеціальний та загальний)	-	+	-
2.4. Інший ціновий	-	-	+
2.5. Товарний	-	+	--+
3. Операційний	+	+	-
4. Ліквідності *	+	+	+

Джерело: складено автором за даними [2-4]

Ризик ліквідності (liquidity risk) – ризик того, що суб'єкт господарювання матиме труднощі при виконанні зобов'язань, пов'язаних із фінансовими зобов'язаннями, що погашаються шляхом поставки грошових коштів або іншого фінансового активу [4]. Необхідність оцінки ризику ліквідності для оцінки достатності власного капіталу була усвідомлена вже після кризових подій 2007 р., а його кількісна оцінка передбачена лише при розрахунку активів, зважених

Таблиця 2

Теоретичний профіль ринкового ризику банку

№	За напрямками діяльності	За економічною суттю		
		Погіршення фінансового стану контрагента	Коливання ринкової кон'юнктури	
			Ціновий	Процентний
1.	Операції з цінними паперами:			
1.1.	Торговий портфель			
1.1.1.	Пайові цінні папери	+	+	-
1.1.2.	Боргові цінні папери	+	+	+
1.2.	Інвестиційний портфель			
1.2.1.	Цінні папери на продаж			
1.2.1.1.	Пайові цінні папери	+	+	-
1.2.1.2.	Боргові цінні папери	+	+	+
1.2.2.	Цінні папери до погашення (боргові)	+	+	+
1.3.	Вкладення в асоційовані та дочірні компанії (пайові)	+	+	-
2.	Валютні операції	Ризик країни	Портфельний ризик	-
3.	Залучення та розміщення ресурсів	x	x	+
4.	Інші	x	+	+

Джерело: розроблено автором за даними [2-5]

на ризик, у той час як очікувані збитки внаслідок втрати ліквідності не розглядаються. Виникнення операційного ризику пов'язане з помилками управління та шахрайством. Необхідність оцінки та урахування при визначенні достатності власного капіталу виникла при удосконаленні Базельської угоди та затвердженні її другої редакції в 2004 р. [2, с. 18]. Однак методичних розробок щодо розрахунку очікуваних збитків під цей ризик у вітчизняному законодавстві досі немає. Необхідно зазначити, що найбільші розбіжності стосуються класифікації ринкового ризику, що потребує додаткового обґрунтування та поглиблення досліджень у цьому напрямку. Авторське бачення економічного змісту та складових ринкового ризику банківських установ відображено в таблиці 2.

Ризик погіршення фінансового стану контрагента за економічним змістом наближається до кредитного ризику, оскільки втілюється у невиконанні ним своїх зобов'язань перед банком. Однак традиційно за операціями з цінними паперами такий ризик відноситься до ринкового, оскільки, крім грошових потоків за цінним папером, впливає також й на ринкову вартість останнього.

Відповідно до визначень Базельських угод про капітал – це спеціальний ризик. Саме під цей вид ринкового ризику за операціями з цінними паперами банки формують резерв, якщо тільки цін-

ний папір не обліковується за справедливою вартістю [5]. Кількісно очікувані збитки від реалізації цього виду ризику визначаються як сума резерву, яка відображається у балансовому звіті банківських установ. Коливання ринкової кон'юнктури може спричинити зміни процентних ставок (процентний ризик) та цінового ризику. Відповідно до [4], ціновий ризик виникає унаслідок змін ринкових цін незалежно від того, чи спричинені вони специфічними чинниками фінансового інструмента або його емітента, чи чинниками, що впливають на всі подібні фінансові інструменти. Однак вважаємо більш обґрунтованим з точки зору економічного змісту, а відповідно, й кількісної оцінки, виокремлення спеціального ризику фінансового інструмента або його емітента. На ціновий ризик наражаються практично всі банківські операції (фінансові інструменти), а на процентний – лише такі, що пов'язані з отриманням/сплатою відсоткових доходів/витрат. Кількісна оцінка ринкового ризику, спричиненого коливаннями ринкової кон'юнктури (як процентного, так і цінового), базується на розрахунку відкритих позицій. Нині результат реалізації ризику відкритих позицій можна кількісно оцінити, ґрунтуючись на даних Звіту про прибутки та збитки банку. Варто зауважити, що дані відносно майбутніх очікуваних збитків за ринковим ціновим ризиком у звітності відсутні, а їх урахування при оцінці достатності

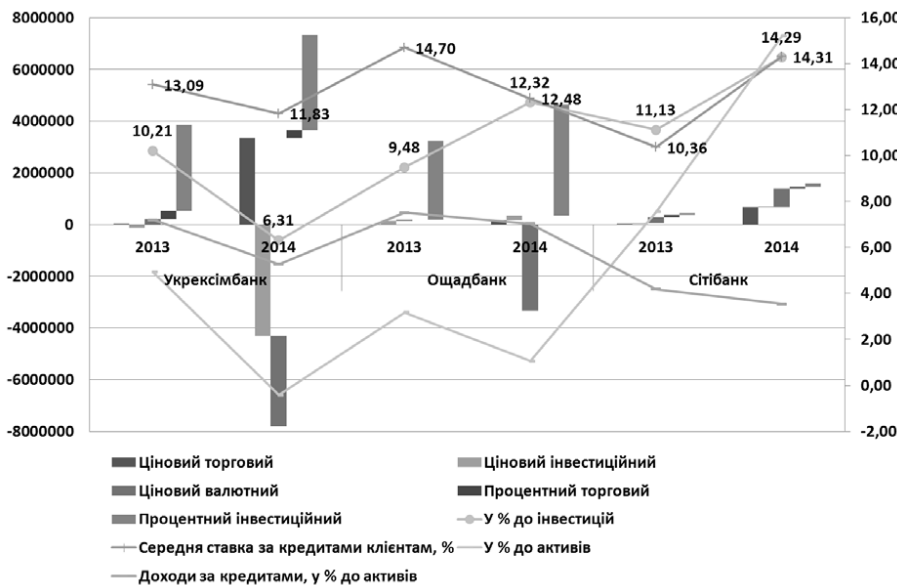

Рис. 1. Фінансові результати прийняття окремими банками ринкового ризику в 2013–2014 рр.

Джерело: розроблено автором за даними [7–9]

власного капіталу лише частково передбачено українським законодавством.

Оцінити сучасний стан розвитку інвестиційної діяльності банків України як основного джерела ринкового ризику дозволяють дані таблиці 3.

Дані таблиці 3 свідчать про нерівномірний розподіл інвестиційних портфелів за банками системи: є банки з переважною часткою інвестицій в активах, а є такі, що майже не займаються інвестиційною діяльністю. Необхідно зауважити, що основними інвестиційними портфелями українських банків є торговий та на продаж, що свідчить про актуалізацію питання управління ринковим ризиком банків.

Кількісну оцінку фінансових результатів прийняття банками ринкового ризику відображено на рис. 1.

На рис. 1. представлені

Таблиця 3

Статистичні параметри інвестиційної діяльності банків України станом на 01.01.2015 р.

Статистичні показники	Інвестиційні портфелі				
	Усього	В тому числі:			
		Торговий	На продаж	До погашення	Вкладення в АК та ДК
Середнє значення	12,34	1,54	10,18	0,47	0,16
Максимальна частка	77,12	37,70	77,12	19,91	5,44
Мінімальна частка	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Медіана	3,50	0,00	0,29	0,00	0,00
Дисперсія	175,81	28,73	151,13	6,12	0,22
Середнє квадратичне відхилення	8,73	2,95	7,31	1,07	0,13

Джерело: складено автором за даними [6]

складові фінансових результатів банку залежно від того, з якими саме ризиками вони пов'язані:

- «ціновий результат» – це результат (прибуток чи збиток) від торгівлі цінними паперами чи валютою та від змін їх ринкової вартості відповідно за торговим портфелем, портфелем на продаж та іноземною валютою;

- «процентний результат» – це процентні доходи від утримання боргових цінних паперів відповідно в торговому портфелі та портфелях на продаж й до погашення.

Для аналізу було обрано ПАТ «Сітібанк», який станом на 01.01.2015 р. має найбільшу частку інвестицій в активах серед банків 1–2 груп (58,9%) та найбільш інвестиційно активні серед лідерів ринку ПАТ «Укресімбанк» (38,5%) та ПАТ «Ощадбанк» (31,0%).

Для оцінки ролі операцій з цінними паперами у формуванні фінансових результатів банків розраховано такі показники, як дохідність інвестиційних вкладень, співвідношення результату від прийняття ринкового ризику й активів, співвідношення доходів від кредитування клієнтів та активів, середня ставка кредитування клієнтів.

Дохідність інвестиційних вкладень розраховано як співвідношення процентних доходів та доходів від переоцінки й торгівлі до суми інвестиційних портфельів банку. Варто зауважити, що при розрахунку цього показника доходи за операціями з іноземною валютою не враховувалися.

Для урахування впливу й операцій з валютою розраховано показник співвідношення результату від прийняття ринкового ризику (сума всіх прибутків та збитків, що відображені на рис. 1) й активів.

Середня ставка кредитування клієнтів розрахована як частка відділення процентних доходів від надання кредитів, що надані клієнтам.

Співвідношення доходів від кредитування клієнтів та активів дозволить порівняти віддачу кредитних та інвестиційних вкладень.

Варто зауважити, що ПАТ «Ощадбанк» має найбільший обсяг активів – 124 541 757 тис. грн. за підсумками 2014 р., ПАТ «Укресімбанк» та ПАТ «Сітібанк» – відповідно 111 954 365 та 10 500 320 тис. грн. Отже, ПАТ «Укресімбанк» та ПАТ «Ощадбанк» мають схожі показники обсягів діяльності, у той час як обсяг активів ПАТ «Сітібанк» є значно меншим.

Як свідчать дані рис. 1, банки за рік значно підвищили свою інвестиційну активність, про що свідчить попередній аналіз та зростання фінансових результатів, пов'язаних з ринковим ризиком. Однак отримані результати характеризуються значною волатильністю. Так, в 2013 р. всі досліджувані банки мали позитивний фінансовий результат за операціями, пов'язаними з ринковим ризиком. Проте в 2014 р. державні ПАТ «Ощадбанк» та ПАТ «Укресімбанк» мали негативний результат за операціями з іноземною валютою, а ПАТ «Укресімбанк» ще й від переоцінки інвестицій, що зумовило збиток в цілому за інвестиційними та валютними операціями на рівні -0,42% активів порівняно з прибутковістю 4,93% активів в 2013 р. Дохідність інвестиційних операцій за досліджуваними банками в окремі періоди була нижчою («Ощадбанк» та «Укресімбанк»)

чи вищою («Сітібанк»), ніж дохідність кредитів, що надані клієнтам. Водночас необхідно зазначити, що перевищення дохідності від інвестиційної діяльності над дохідністю кредитних операцій є вкрай незначним, урахувавши потенційну волатильність прибутковості інвестицій.

Висновки. Для формування обґрунтованої оцінки достатності власного капіталу банку першочергового значення набуває визначення розміру очікуваних збитків від можливої реалізації усіх видів ризику, в тому числі й ринкового. На тлі погашення інвестиційної діяльності українських банків найбільшу питому вагу займають торговий портфель та портфель на продаж, що виступає додатковим чинником необхідності кількісного вимірювання можливих втрат від ринкових ризиків. Вирішенню питання формування обґрунтованої оцінки достатності власного капіталу банку сприятиме використання запропонованих підходів до формування профілю ринкового ризику, складеного з урахуванням вітчизняного законодавства та міжнародної практики оцінки ризиків. Крім того, у подальших дослідженнях необхідно розробити рекомендації відносно кількісної оцінки майбутнього цінового та процентного ризиків та їх відображення у фінансовій звітності банків.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Жердецька Л.В. Обґрунтування методичних засад оцінки достатності власного капіталу для покриття ризиків банківської діяльності / Л.В. Жердецька // Наука й економіка. Науково-теоретичний журнал Хмельницького економічного університету – 2014. – № 1(33). – С. 19–29.
2. Кротюк В., Куценко О. Базель II: розрахунок мінімально необхідної величини капіталу згідно з Першою компонентою / В. Кротюк, О. Куценко. – Вісник Національного банку України. – 2006. – № 5. – С. 16–22.
3. Постанова Правління Національного банку України «Про схвалення Методичних рекомендацій щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України» № 361 від 02.08.2004 р. зі змінами та доповненнями. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0361500-04>.
4. Міжнародний стандарт фінансової звітності 7) «Фінансові інструменти: розкриття інформації» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/929_007.
5. Постанова Правління Національного банку України «Про затвердження Положення про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями» № 23 від 25.01.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0231-12>.
6. Дані фінансової звітності банків України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=64097.
7. Окрема річна фінансова звітність Публічного акціонерного товариства «Державний експортно-імпорتنний банк України» за МСФЗ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.eximb.com/upload/app_links/HY2014-EXIM-separated-report-311214-Ukr.pdf.
8. Окрема річна фінансова звітність Публічного акціонерного товариства «Державний Ощадний банк України» за МСФЗ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.oschadbank.ua/upload/iblock/2f3/2f382d8e0e66bdeca9988763c7e09a3c.pdf>.
9. Окрема річна фінансова звітність Публічного акціонерного товариства «Сітібанк» за МСФЗ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.citigroup.com/citi/global/ukr.htm>.